

Mere om Else Kusk

Af F. ELLE JENSEN

I EN TIDLIGERE ARTIKEL om Læger og Folkekirurger (Fra Thisted Amt 1956) omtales bl. a. ogsaa den Retssag, som paa Foranledning af Læge Nicolaysen i Ydby og hans Kollega, Læge Rafn i Vestervig, blev rejst mod Else Kusk, Ydby, og som endte med, at hun ved Hassing - Refs Herreders Ting 1839 for Kvaksalveri ikendtes en Bøde paa 20 Rbd. Af de Papirer, jeg ved Udarbejdelsen af min Artikel havde ved Haanden, fremgik ikke noget om, hvorvidt Dommen havde den ønskede Indflydelse paa hendes fremtidige Vandel, men en Gennemgang af Dokumenter til Justitsprotokollen for 1846 viser ikke blot, at hun afsonede Bøden med 8 Dages Fængsel paa Vand og Brød, men ogsaa at hun ikke af Straffen blev bragt til at vandre paa Dydens Vej, eftersom hun i dette Aar atter maatte møde for Herredsfogden, meldt for samme Forseelse som forhen. Klageren var efter Læge Nicolaysens Død Læge Rafn alene, men han havde nu ogsaa sin særlige Grund til at optræde som Angiver, idet hun, som det vil ses af det efterfølgende, havde taget Patienter fra hans Egn i Kur. Da denne Retssag naturligt slutter sig til det allerede tidligere berettede, skal der nedenfor gøres nærmere Rede for dens Forløb, saa meget mere som den giver os nogle Oplysninger om Else Kusk privat, der kan bidrage til en Forstaelse af hendes Karakter.

Else Kusk var født 1789 i Taabel, Datter af Gaardmand Anders Christensen, kaldet Laursen, og nu gift med Aftægtsmand, tidligere Husmand Chr. Christensen (Kusk) i Ydby. Hun var, erklærede Pastor Carstensen, Boddum, paa Rettens Forespørgsel om hendes Vandel, noget fortrukken, og Familiens økonomiske Forhold var kun maadelige (d. 4. Sept. 1846). I den sidste Oplysning har vi formodentlig en Forklaring paa, at hun efter sin Domfældelse ikke holdt op med at praktisere; hun har vistnok ikke været nogen stærk Karakter, og naar saa Folk henvendte sig til hende om at faa Hjælp, har hun ikke kunnet modstaa Fristelsen til at tjene en Skilling ved at bruge sine gamle Husraad. Hertil kom, at hendes Sognefælle og Fjende Nr. 1, Læge Nicolaysen, der havde holdt vaagent Øje med hende, allerede i 1839 var afgaaet ved Døden, og hun har da nok haabet, at nu var der ingen til at angive hende for Øvrigheden. Men hun glemte sin Fjende Nr. 2!

Thi den 4. Maj 1846 tilstillede Læge Rafn Herredsfogden en Klage, hvori han melder, at "Kvaksalversken" Else Kusk nu igen i nogen Tid har drevet en ulovlig Lægepraksis, og at han af den Grund ønsker hende straffet. Hun har saaledes, oplyser han, haft en Pige, der tjente hos Provst Blichfeldt i Vestervig, under Behandling for en Knæskade, ligeledes Husmand P. Chr. Jensen, Taabel Mark, for Benbrud og Boelsmand Jens Hermansen, Hurup, for Skade i Bryst og Ribben, hvilket vilde fremgaa ved videre retslig Undersøgelse.

Fremstillet for Retten forklarede Stuepige Johanne Pedersdatter, Vestervig, at hun ved at falde ned ad en Trappe i Præstegaarden havde slaaet det venstre Knæ, saa hun vanskeligt kunde gaa, og at hun derfor var taget hjem til sin Fader i Randrup. Her havde man da sendt Bud til

Else Kusk, der kom og smurte Benet med "noget i en Flaske". 14 Dage senere kunde hun gaa. Hvad hendes Fader havde betalt for Kuren, vidste hun ikke. Husmand P. Chr. Jensen oplyste, at han for to Aar siden havde brækket sit ene Ben, da han kørte hjem fra Gaardhusmølle, og var blevet bragt ind et Sted undervejs. Derfra havde man saa ladet Else Kusk hente, og efter at hun havde forbundet ham, var han blevet kørt hjem. Han laa til Sengs i 5 Maaneder og fik i den Tid af og til Besøg af hende, og hun plejede da at smøre Benet. Siden gik han et Par Maaneder ved Krykker, men nu var han helt rask. For hendes Behandling havde han givet hende 1 á 2 Rbd. og ellers nogle Fødevarer. Ogsaa Gaardmand Niels Skaarup, Taabel, som Rafn havde angivet som en af Else Kusks Patienter, blev afhørt. Han havde for to Aar siden faaet Benet sparket over af en Hest, og da han havde hørt Tale om Elses Færdighed, fik han hende til at forbinde sig. Han laa til Sengs et Par Maaneder og gik lige saa længe ved Krykker, dog uden helt at komme sig, og det ene Ben var nu en Tomme kortere end det andet. Han syntes egentlig ikke, hendes Behandling hjalp, derfor indskrænkede han sig nu til at bruge hendes Smørelse og søgte ellers, saa godt han kunde, at klare sig paa anden Maade. Doktor havde han ikke søgt, da han ikke vidste, hvad Gavn det kunde gøre. Else havde faaet sin Betaling i Fødevarer, af Penge havde han saa godt som ingen givet hende (d. 6. Juli 1846).

Den 4. August var Else selv i Forhør. Hun tilstod, at hun havde haft de tre Personer i Kur, og at hun havde behandlet dem med Forbinding og Omslag med Blyvand o. a., ligesom hun erkendte at have aflagt Besøg hos dem. Som Grund til sin "Forbrydelse" angav hun, at det ikke var til at undgaa Folk, naar de henvendte sig til hende, men hun vidste ikke at have brugt andre Remedier end Blyvandet og Borolie, og hun lagde aldrig Skjul paa, hvad det var, hun lavede sine Medikamenter af.

De optagne Forhør tilstilledes Amtet, der omgaaende tog Affære ved allerede den 13. August at beordre Sag anlagt mod Else Kusk, samtidig med at det beskikkede Prokuratorerne Sørensen, Winthersmølle, og Nyegaard, Thisted, til at være henholdsvis Aktor og Defensor i den. Da ingen af dem i deres Indlæg nævner Boelsmand Jens Hermansen, Hurup, og der intet findes om ham i de opbevarede Retsdokumenter, kunde det se ud til, at han slet ikke har været afhørt.

Begge Prokuratorer fattede sig kort. Sørensen erklærede, at han efter at have gennemlæst Forhørene fandt det unødigt at indhente yderligere Oplysninger, saa han kunde nøjes med at udfærdige Domsbegæring, gaaende ud paa, at Else Kusk for sin "Forbrydelse" med at have taget tre Patienter i Kur i Stedet for at henvise dem til den autoriserede Læge, der oven i Købet boede i samme Sogn, burde straffes efter Lovens Strenged i Henhold til Kvaksalveriforordningen af 1794. Denne takserede Overtrædelse første Gang til en Bøde paa 20 Rd. til Sognets fattige, subsidiært Vand og Brød i 8 Dage - den Straf, Else blev idømt 1839, men anden Gang til 6 Mdr.s

Forbedringshus og dobbelt op ved gentagen Forseelse. Hertil kom Sagens Omkostninger.

Overfor Aktors Paastand hævdede Defensor, at Else jo bare havde kureret en Pige for Benskade og to Mænd for Laarbrud uden i mindste Maade at udsætte deres Liv for Fare; tværtimod var de to blevet fuldstændig helbredt, og den tredje kunde forrette sit Arbejde. Hun havde derved kun betjent sig af almindelige Husraad og havde i Virkeligheden ikke gjort andet end komme nogle lidende Mennesker til Hjælp, for hvilket hun kun havde modtaget en ringe Godtgørelse i Fødemidler. Han bestred derfor, at Else kunde straffes efter Kvaksalveriloven og paastod hende frikendt for Anklage.

I Dommen, der faldt den 9. September, blev der dog intet Hensyn taget til Defensors Indlæg, Else kendtes skyldig, men ved Udmaalingen af Straffen benyttedes en Forordning af 12. Juni 1816, som tillod Anvendelse af en betydelig mildere Praksis ved i visse Tilfælde at konvertere Forbedringshus til Fængsel paa Vand og Brød, oven i Købet med den Tilføjelse, at det burde undersøges, om den domfældte da kunde taale dette, og at Straffen i alt Fald, om han var fyldt 60, skulde ændres til simpelt fængsel.

Som anden gang skyldig faldt Else Kusk ind under disse Bestemmelser; Spørgsmaalet var saa blot, hvordan hendes Helbredstilstand var, og herom forhørte Retten sig derfor hos Læge Rafn. Han svarede imidlertid, at han som Angiver, altsaa Part i Sagen, ikke kunde svare paa det

stillede Spørgsmaal, og han maatte derfor henvise til at faa nærmere Besked gennem Distriktslægen. Forøvrigt mente han, det aldrig paa Forhaand med Sikkerhed kunde siges, hvad en Person kunde taale, det vilde først vise sig under Udsoningen; gav den sig betænkelige Udslag, maatte man tage de fornødne Hensyn. Else Kusks Alder fik man oplyst ved Henvendelse til Provst Blichfeldt; hun var nu 58 Aar.

Om man har indhentet nogen Erklæring hos Distriktslægen i Thisted, ses ikke, maaske har man ogsaa mellem Linierne i Rafns Erklæring ment at kunne læse hans Syn paa Sagen; i alt Fald blev Else Kusk i Overensstemmelse med Forordningen af 1816, der netop satte Lighedstegn mellem 6 Maaneders Forbedringshus og 6 x 5 Dages Vand og Brød, ikendt den sidste Straf, ligesom hun skulde betale Sagens Omkostninger med 4 og 3 Rbd. til henholdsvis Aktor og Defensor.

Dermed endte Krigen, og Rafn kunde i sin næste Aarsberetning til Fysikus i Viborg den 1. Jan. 1847 triumferende meddele om sin vundne Sejr over "den bekendte" Else Kusk. Det tør vel ogsaa antages, at Dommen denne Gang har haft den tilsigtede Virkning, thi de 6 x 5 Dages Vand og Brød var i sig selv en saa ubehagelig Oplevelse, ikke mindst for en Kone, der nærmede sig de 60, at de nok kunde faa hende til for Fremtiden at vare sig for at komme i Konflikt med Lovens strenge Bogstav.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1959, side 43-48)